

УДК 316.422

О.Г. СТЕГНІЙ

Інститут соціології Національної академії наук України
вул. Шовковична, 12, Київ, 01021, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ ЗА ДАНИМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукове повідомлення на засіданні Президії НАН України
26 вересня 2012 року

Участь українських соціологів у Європейському соціальному дослідженні дозволяє здійснити науково обґрунтований аналіз соціально-політичних процесів у нашій країні в контексті європейських соціальних змін, змалювати цілісний соціальний портрет населення України в зіставленні з більшою частиною населення Європи. Порівняльний аналіз емпіричних даних виявив об'єктивні передумови для приєднання України до ЄС, проте головною її проблемою на шляху євроінтеграції залишаються низькі, порівняно з цими країнами, показники задоволення соціально-економічним становищем, а також атмосфера невпевненості в достатній дієздатності та ефективності основних державних інститутів.

Ключові слова: рівень демократизації, політико-ідеологічне позиціонування, оцінка соціально-економічного становища, ціннісні засади масової свідомості.

Ще донедавна Україна не брала систематичної участі в міжнародних довготривалих порівняльних моніторингових соціологічних дослідженнях. Це є суттєвою перешкодою для обґрунтованого порівняльного аналізу соціально-політичних процесів в Україні в контексті світових глобалізаційних змін. Свідченням цього є надзвичайно мала кількість фахових наукових публікацій, де здійснено порівняння стану та динаміки розвитку соціальних процесів в Україні з аналогічними процесами в інших країнах, зокрема європейських, що базуються на емпіричних даних, отриманих у ході професійних соціальних досліджень. Відсутність науково обґрунтованих даних може спричинити (і, врешті-решт, спричиняє) поширення упередженої, необ'єктивної інформації про Україну, що відповідно зумовлює закритість українського суспільства.

Сьогодні є декілька відомих довготривалих моніторингових європейських соціальних досліджень: Вивчення європейських цінностей (European Values Survey), Європейський барометр (Eurobarometer), Програма міжнародного соціального дослідження (International Social Survey Programme). У цих проектах Україна брала участь лише в окремих хвилях або в тематичних опитуваннях. Три головні причини визначили участь України на постійній основі саме в проекті Європейське соціальне дослідження (надалі ЄСД).

По-перше, ЄСД — це порівняно новий проект (першу хвилю було проведено в 2002 р., а кожні наступні два роки — вже за участі України), що дає змогу долучитися до роботи міжнародного наукового колективу на етапі становлення проекту і, таким чином, брати рівноправну участь в організаційному плануванні та створенні програми дослідження.

По-друге, ЄСД — один із найкраще методологічно обґрунтованих сучасних міжнародних порівняльних проектів, що базується на найвищих методологічних стандартах сучасних емпіричних соціологічних досліджень. Це дає підстави очікувати високу якість даних від усіх національних дослідницьких груп і гарантує можливість проведення справжнього порівняльного аналізу отриманої інформації.

По-третє, зібрані всіма національними дослідницькими групами дані відразу, без будь-яких обмежень через архів проекту, що функціонує в мережі Інтернет, стають доступними науковій та експертній спільноті в усьому світі. Це надзвичайно важливо для досягнення однієї з цілей ЄСД — якомога більше поширення об'єктивної, науково обґрунтованої інформації про соціально-політичні процеси в Україні.

Зібрані в Україні дані є частиною об'єднаної бази даних досліджень усіх країн-учасниць, депонованих в архіві ЄСД (<http://ESS.nsd.uib.no>) і доступних для порівняльного аналізу фахівцям з усього світу.

Об'єктивне уявлення про масові орієнтації та установки населення України можна отримати лише в тому разі, коли спосіб життя, політичну, економічну і правову свідомість українців досліджувати порівняно з громадянами інших країн, насамперед ЄС, до якого Україна має намір приєднатися. Це моніторингове дослідження дозволяє змалювати цілісний портрет населення України в зіставленні з більшою частиною населення Європи. Для такого порівняльного аналізу важливо, що в опитуванні беруть участь як «старі» капіталістичні країни, так і колишні соціалістичні держави Центральної і Східної Європи, а також окремі пострадянські країни (Естонія, Росія).

Близько половини обсягу спільного опитувальника становить моніторингова частина, яка фактично не змінюється в різних хвилях ЄСД. Її мета полягає у фіксації змін у часі ряду соціальних і демографічних показників, ставлень та поведінкових зразків. Ця частина містить питання для вимірюван-

ня індикаторів соціальної структури, структури зайнятості, соціальної включеності/виключеності, релігійності та релігійної належності, етнічної та національної ідентичності, довіри політичним інститутам, партійної підтримки й належності, електоральної поведінки, сприйняття засобів масової інформації та ціннісних орієнтацій.

Друга частина опитувальника містить питання, що змінюються в кожній новій хвилі ЄСД. Вона передбачає індикатори, пов'язані з тими науковими та суспільними проблемами, які актуальні на час проведення певного етапу опитування й потребують поглибленого вивчення.

Необхідною передумовою вступу України до ЄС є розбудова і зміцнення правової держави, неухильне дотримання всіма членами суспільства, незалежно від їхнього місця в соціальній ієрархії, принципів верховенства закону. Саме вищий, порівняно з нашою країною, рівень правової захищеності пересічних громадян у країнах ЄС є одним із головних аргументів на користь доцільності євроінтеграції України [1]. Справді, ефективність судово-правової системи об'єктивно сприяє дотриманню законності та мінімізації корупції і правопорушень.

Якщо поглянути на результати ЄСД, то наші громадяни значною мірою не довіряють вітчизняній судово-правовій системі. У 2011 р. індекс довіри дещо підвищився порівняно з 2009 р., але так і не досягнув позначки перших двох хвиль опитування. У цілому ж серед усіх учасників ЄСД, як це не прикро, саме українські респонденти найменше довіряють судово-правовій системі своєї держави. Упродовж останніх трьох хвиль дослідження (2007–2011 рр.) найнижчий показник довіри до судово-правової системи, окрім нашої країни, демонструвала Болгарія. Натомість найвищий рівень довіри характерний для населення країн Північної Європи (табл. 1).

Дотримання прав людини, доступ до справедливого правосуддя безпосередньо пов'язані з достатнім рівнем демократизації країни.

Обачливу політику ЄС щодо об'єднання з Україною можна пояснити й тим, що самі українці досі скептично оцінюють рівень демократичного розвитку своєї держави. Відповідаючи на запитання стосовно того, наскільки вони задоволені тим, як працює демократія в їхній країні, громадяни України вже на початку 2005 р. дали оцінку, значно нижчу за середню. Ще гірша ситуація виявилася протягом наступних трьох хвиль опитування. Згідно з даними двох останніх опитувань 2009 та 2011 рр., Україна поділяла останнє місце знову-таки з Болгарією. Натомість населення Польщі і Словаччини, які стали новими членами ЄС, демонструє істотно вищий рівень задоволеності тим, як реалізуються демократичні принципи суспільного життя в їхніх країнах (табл. 2).

Одним із важливих чинників соціально-політичної активності є політико-ідеологічне позиціонування, яке в ЄСД вимірюють за

традиційною шкалою «ліві — праві орієнтації». Порівняльний аналіз засвідчив, що в усіх європейських країнах простір політико-ідеологічних орієнтацій концентрується навколо «ліво-правого центру» [2]. Водночас в успішніших капіталістичних країнах (Німеччина, Франція) більшість населення позиціонує себе трохи «лівіше» від умовного центру шкали. Особливого аналізу потребує ситуація в Іспанії, де суттєве погіршення економічної ситуації, яке почалося в 2009 р., відбувається на тлі збереження певного «лівого» зміщення ідеологічних поглядів. Натомість більш «правими» є постсоціалістичні центральноєвропейські суспільства, зокрема, Польща.

Оцінюючи свою політичну позицію за шкалою «ліві — праві», громадяни України в 2005 р. виявилися «найправішими». Однак у 2011 р. українці вже істотно полівішали, особливо на тлі значного поширення правих

Табл. 1.
Довіра громадян європейських країн до судово-правової системи (середні оцінки за шкалою: 0 — зовсім не довіряю, 10 — повністю довіряю)

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	4,83	4,89	4,94	4,93
Болгарія	—	2,46	2,29	2,54
Велика Британія	5,12	5,00	5,17	5,24
Данія	7,21	7,45	7,28	7,35
Естонія	4,91	5,12	4,84	5,22
Іспанія	7,21	7,45	7,28	4,41
Німеччина	5,54	5,61	5,76	5,68
Норвегія	6,35	6,55	6,76	6,85
Польща	3,01	3,75	3,87	4,26
Португалія	3,94	4,03	3,83	3,47
Росія	—	3,81	4,06	3,84
Словаччина	3,58	4,22	4,14	3,52
Словенія	3,85	4,17	4,27	3,08
Україна	3,91	2,45	1,91	2,26
Фінляндія	6,90	7,05	7,10	6,91
Франція	4,77	4,90	5,08	4,94
Швейцарія	6,14	6,24	6,35	6,28
Швеція	5,77	6,04	6,09	6,53

Табл. 2.
Рівень задоволеності громадян європейських країн тим, як працює (діє) демократія в їхній країні (середні оцінки за шкалою: 0 — зовсім незадоволений, 10 — цілком задоволений)

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	5,56	5,49	5,17	5,20
Болгарія	—	2,69	2,43	3,14
Велика Британія	5,14	4,93	4,88	4,97
Данія	7,31	7,45	7,36	6,94
Естонія	4,56	4,87	4,52	5,09
Іспанія	6,07	5,93	5,83	5,10
Німеччина	5,28	5,24	5,54	5,31
Норвегія	6,23	6,63	6,68	6,93
Польща	3,70	4,36	4,81	5,04
Португалія	3,35	4,24	4,05	3,54
Росія	—	3,58	3,94	3,85
Словаччина	3,84	4,78	4,96	4,17
Словенія	4,54	4,61	4,75	3,20
Україна	4,31	3,22	2,52	3,17
Фінляндія	6,70	6,76	6,52	6,26
Франція	4,87	4,66	4,58	4,24
Швейцарія	6,39	6,90	6,93	7,07
Швеція	5,91	6,35	6,47	6,75

Табл. 3

Розподіл відповідей громадян країн Європи на запитання «Скажіть, де б Ви розташували себе на шкалі, якщо 0 означає «ліві», а 10 – «праві»?»

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	4,87	4,94	4,93	4,98
Болгарія	—	4,28	4,98	5,51
Велика Британія	4,99	5,10	4,99	5,03
Данія	5,47	5,40	5,31	5,20
Естонія	5,15	5,41	5,19	5,43
Іспанія	4,41	4,51	4,55	4,64
Німеччина	4,55	4,50	4,68	4,65
Норвегія	5,05	5,25	5,33	5,49
Польща	5,42	5,78	5,75	5,62
Португалія	5,03	4,91	4,79	4,97
Росія	—	5,06	5,39	5,25
Словаччина	4,87	5,02	4,86	4,97
Словенія	5,01	4,78	4,63	4,85
Україна	5,83	5,84	5,16	5,20
Фінляндія	5,76	5,72	5,72	5,71
Франція	4,67	4,79	4,77	4,71
Швейцарія	5,08	5,00	4,94	5,12
Швеція	5,22	5,22	5,12	5,54

Табл. 4

Розподіл відповідей громадян європейських країн на запитання «Наскільки Ви в цілому задоволені своїм сьогоdnішнім життям?» (середні оцінки за шкалою: 0 – зовсім незадоволений, 10 – цілком задоволений)

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	7,43	7,41	7,27	7,51
Болгарія	—	4,70	4,41	4,88
Велика Британія	7,12	7,23	7,08	7,17
Данія	8,46	8,48	8,52	8,35
Естонія	5,89	6,38	6,20	6,52
Іспанія	7,13	7,44	7,31	7,30
Німеччина	6,79	6,83	6,95	7,25
Норвегія	7,66	7,76	7,89	7,93
Польща	6,24	6,69	6,87	7,00
Португалія	5,68	5,52	5,72	5,93
Росія	—	5,25	5,47	5,70
Словаччина	5,58	6,08	6,51	6,56
Словенія	6,90	6,97	6,93	6,97
Україна	4,44	4,39	4,19	4,82
Фінляндія	8,00	7,99	7,94	7,94
Франція	6,44	6,42	6,35	6,34
Швейцарія	8,06	8,10	7,96	8,14
Швеція	7,84	7,82	7,86	7,91

поглядів серед мешканців Північної Європи, Болгарії та Польщі (табл. 3).

Важливим показником готовності країни до реального приєднання до європейської спільноти є оцінка задоволеності її громадян тими чи іншими аспектами їхнього життя і соціально-політичною та економічною ситуацією в країні. Одним із найважливіших показників становища людини в суспільстві є *рівень її задоволення життям*. Саме за цим показником багато в чому вимірюють здатність держави забезпечити своїм громадянам гідне життя [3].

Як свідчать отримані дані, українці найменш задоволені своїм життям порівняно з громадянами інших європейських країн. За весь період проведення ЄСД за участі України середній показник задоволеності не досягав позначки п'яти балів за одинадцятибальною шкалою, що свідчить про нижчу від середньої оцінку задоволеності життям.

За цим показником до України наближається лише Болгарія. Для всіх інших країн Європи середня оцінка задоволеності життям знаходиться в позитивній частині шкали (більше 5 балів). Найвищий рівень задоволеності життям упродовж усіх чотирьох хвиль опитування демонструють країни Північної Європи (Данія, Швеція, Норвегія), а також Швейцарія (табл. 4).

Одним із пояснень низького показника задоволеності українців своїм життям може бути негативна, порівняно з іншими європейцями, оцінка матеріального стану своєї родини. Хоча впродовж 2005–2011 рр. в Україні дещо зросла частка людей, які живуть комфортно на свій дохід або вважають його достатнім для життя, майже половина наших громадян продовжувала відчувати певні матеріальні труднощі, а понад чверть — узагалі серйозні матеріальні проблеми.

Оцінка громадянами країн Європи стану свого сімейного доходу, %

Країна Європи	Живу комфортно на цей дохід		Можна жити на цей дохід		З таким доходом відчуваю певні матеріальні труднощі		З таким доходом відчуваю серйозні матеріальні труднощі	
	2005	2011	2005	2011	2005	2011	2005	2011
Бельгія	35,7	38,8	40,6	40,7	18,0	15,7	4,4	4,7
Болгарія	1,0*	1,0	23,6*	27,3	37,9*	35,4	36,3*	36,4
Велика Британія	37,9	36,6	43,8	45,3	13,5	13,7	3,4	4,4
Данія	63,1	69,5	30,1	24,8	4,2	4,4	1,2	1,3
Естонія	5,5	10,8	49,7	59,7	31,4	21,1	13,0	5,6
Іспанія	36,7	32,8	44,2	44,1	15,1	17,5	3,0	5,6
Німеччина	28,7	34,0	52,5	50,8	13,6	11,9	3,8	3,3
Норвегія	53,2	59,0	36,9	33,7	7,4	6,0	2,4	1,3
Польща	5,0	9,9	53,8	61,2	35,4	25,5	5,2	3,4
Португалія	8,4	5,9	54,7	51,3	25,3	30,6	10,2	12,2
Росія	4,0*	6,0	31,3*	39,8	39,7*	39,3	22,5*	14,9
Словаччина	6,0	11,6	39,6	51,9	34,3	26,1	17,7	10,5
Словенія	39,3	36,8	45,4	47,9	11,4	10,8	2,9	4,5
Україна	0,9	2,7	18,5	20,8	46,2	49,5	32,4	27,0
Фінляндія	22,1	21,6	63,3	63,7	10,4	11,2	3,4	3,5
Швейцарія	47,1	52,5	38,7	36,4	10,5	8,7	2,2	2,5
Швеція	53,3	63,4	36,2	27,9	7,9	6,8	1,7	1,9

* Дані наведено за 2007 р.

Серед країн — учасниць ЄСД гірші показники мала лише Болгарія (табл. 5).

Наведені дані характеризують економічну ситуацію в країні як далеку від загальноєвропейської. Відповідно до цього показника населення України низько оцінює рівень розвитку економіки у своїй державі. За оцінкою стану власної економіки Україна посідає останнє місце. Щоправда, у 2011 р. середній бал оцінки підвищився порівняно з 2009 р. і повернувся до позначки 2007 р. (табл. 6).

Таким чином, вітчизняна економіка, за оцінками населення, залишається неефективною, тобто такою, що не здатна задовольнити потреби переважної більшості громадян України.

Результати ЄСД дають змогу охарактеризувати особливості нормативної регуляції поведінки і специфіку масової свідомості населення України, що виникли як реакція на аномію. Зокрема, як один із показників

рівня аномічної деморалізованості можуть бути використані дані про довіру до соціального оточення.

У 2011 р., порівняно з двома попередніми опитуваннями, дещо підвищилась оцінка моральної атмосфери. Про це свідчать відповіді на запитання щодо того, чи можна довіряти більшості людей, чи люди в основному намагаються допомагати іншим або дбають лише про власний інтерес, чи прагнуть вони бути чесними і порядними або зможуть ошукати та використати інших, якщо матимуть таку нагоду.

Однак визначальним для загальної характеристики морального клімату в нашій країні залишається доволі низьке значення цієї оцінки (нижче від умовної середньої оцінки). Натомість у Польщі, Угорщині, Словаччині та Естонії за останні роки оцінки моральних якостей співгромадян дещо покращилися.

Табл. 6

Розподіл відповідей громадян країн Європи на запитання: «Наскільки Ви в цілому задоволені нинішнім станом економіки в країні?» (середні оцінки за шкалою: 0 – зовсім незадоволений, 10 – цілком задоволений)

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	5,09	5,45	4,29	5,04
Болгарія	—	2,60	2,33	2,38
Велика Британія	5,34	5,22	3,13	3,49
Данія	7,06	7,60	6,21	5,40
Естонія	4,61	5,57	3,53	4,17
Іспанія	5,28	5,32	3,57	2,74
Німеччина	3,49	4,38	4,23	5,34
Норвегія	6,37	7,08	6,51	7,47
Польща	3,19	4,09	4,44	4,45
Португалія	2,70	3,21	2,83	2,38
Росія	—	3,55	3,53	3,66
Словаччина	3,12	4,73	4,82	3,62
Словенія	4,50	4,95	4,29	2,87
Україна	3,13	2,27	1,50	2,28
Фінляндія	6,54	6,78	6,10	6,04
Франція	3,75	3,77	3,04	3,36
Швейцарія	5,32	6,56	5,90	6,60
Швеція	5,01	6,00	5,00	6,49

Узагалі здається, що перебування цих країн у ЄС позитивно впливає на загальний стан правової та моральної свідомості їхнього населення. Парадокс такої ситуації для України полягає в тому, що саме погіршення морально-правової атмосфери в суспільстві віддаляє Україну від ЄС, перебування в лавах якого могло б сприяти подоланню правового та морального нігілізму, властивого посткомуністичним країнам (табл. 7).

ЄСД дозволяє визначити глибинні ціннісні засади масової свідомості завдяки застосуванню спеціалізованої методики вивчення типології цінностей, яку розробив Ш. Шварц [4]. Згідно з цією методикою, цінності визначаються як переконання людини в значущості (або важливості) особисто для неї певного об'єкта або явища, і в цьому сенсі можна стверджувати, що ми вивчаємо індивідуальні цінності. Ціннісні пріоритети людей є найважливішими орієнтирами бачення, розумін-

Табл. 7

Розподіл відповідей громадян європейських країн на запитання: «Як Ви гадаєте, у цілому більшості людей можна довіряти чи варто бути обережним, маючи справу з людьми?» (середні оцінки за шкалою: 0 – потрібно бути обережним, 10 – більшості людей можна довіряти)

Країна Європи	Середній бал			
	2005	2007	2009	2011
Бельгія	4,79	4,98	5,13	5,04
Болгарія	—	3,35	3,45	3,51
Велика Британія	5,18	5,37	5,29	5,35
Данія	6,76	7,02	6,92	6,84
Естонія	5,18	5,34	5,44	5,67
Іспанія	4,89	5,10	4,94	5,08
Нідерланди	5,84	5,76	5,96	6,02
Німеччина	4,82	4,77	4,94	4,73
Норвегія	6,63	6,82	6,62	6,66
Польща	3,59	4,07	4,13	4,36
Португалія	3,92	4,06	3,65	3,73
Росія	—	3,91	3,98	4,19
Словаччина	4,02	4,29	4,14	4,51
Словенія	4,13	4,06	4,32	3,94
Угорщина	4,11	4,33	4,09	4,48
Україна	4,45	4,14	4,11	4,22
Фінляндія	6,52	6,57	6,45	6,50
Франція	4,53	4,45	4,46	4,31
Швейцарія	5,71	5,68	5,72	5,64
Швеція	6,05	6,28	6,35	6,34

ня і відчуття їхнього життєвого світу, а також суттєвим потенційним регулятором людської поведінки, діяльності та спілкування.

На основі результатів попередніх міжнародних порівняльних досліджень за участю нашої країни можна зробити висновок, що зміст життєвих цінностей українців істотно відрізняється від аналогічних цінностей населення європейських країн із розвинутою ринковою економікою та з усталеними демократичними традиціями [5].

Якщо взяти європейців загалом, то найважливішими цінностями для них є «доброзичливість» та «універсалізм», а найменш важливими — «влада» (враховуючи її конкретний зміст, таку цінність точніше було б назвати «влада» — «багатство») та «стимуляція».

Отже, хоча респонденти й висловлюються про те, що важливе для них особисто, у двох домінантних цінностях втілюється добробут інших людей, а в найменш значущій цінності, навпаки, — особисті блага, які часто досягаються ціною добробуту інших. Інакше кажучи, судження про найбільш і найменш важливі цінності відповідають суспільно-нормативним уявленням про те, що має бути важливим.

Попарні порівняння між країнами, де Україну порівнюють з усіма європейськими державами, підтверджують відмінність цінностей українців від цінностей населення більшості інших країн, які беруть участь у ЄСД [6].

Відповідно до отриманих даних, українцям більше, ніж громадянам інших європейських країн, властиві цінності «безпеки», «конформності», «влади», «традиції», «збагачення», «досягнення успіху» і менше — цінності «відкритості для змін», «самостійності», «добррозичливості», «гедонізму».

Найбільше значення для українців має той компонент досяжних цінностей, у якому безпосередньо виражається успішність та соціальне визнання, а найменше — компонент, що стосується здібностей, тобто не самого успіху, а його особистісних передумов. Одне з можливих пояснень такого диспаритету полягає в тому, що населення України якраз не вважає здібності людини неодмінною запорукою її успіху і надає більшого значення якимось іншим факторам (як зовнішнім, так і внутрішнім).

Отже, «середньому українцю» властиві обачливість, потреба державного захисту, соціального визнання та збагачення, консерватизм, безініціативність. Такі риси визначають переважно традиціоналістську свідомість, що непритаманна модальному типу сучасної цивілізованої європейської людини.

* * *

Результати, отримані на основі порівняльного аналізу даних моніторингових соціологічних досліджень, свідчать про те, що хоча Україна й має достатньо об'єктивних пере-

думов для приєднання до ЄС, головною її проблемою на шляху євроінтеграції залишаються низькі, порівняно з цими країнами, показники задоволення життєво важливих потреб населення, а також атмосфера невпевненості в дієздатності й ефективності нових соціальних інституцій.

Ціннісна свідомість, властива більшості населення України, ще й досі ґрунтується переважно на традиціоналізмі та консерватизмі, не зазнавши суттєвих змін за роки незалежності. Реалізація вітальних цінностей забезпечує насамперед екзистенційну безпеку людей, їх виживання в період радикальних суспільних перетворень.

На відміну від більшості країн — учасниць ЄСД, в Україні тривають активні соціальні трансформації, які істотно послаблюють дію нормативних регуляторів та породжують стан аномії. В останні роки спостерігається тенденція до зниження рівня аномії в українському суспільстві, проте стан аномічної деморалізованості залишається достатньо вираженим, що проявляється насамперед у різноманітних порушеннях ціннісно-нормативної системи суспільства, таких як вплив соціальних норм на індивідів, їхня неефективність як засобу соціальної регуляції поведінки, суперечливість між нормами, які визначають цілі діяльності та засоби їх досягнення [7].

Таким чином, перспективи євроінтеграції України передбачають пошук шляхів виходу із затяжної кризи легітимності сформованого інституціонального порядку. Це першорядне завдання для органів державної влади, громадянського суспільства, політичної та інтелектуальної еліти в нашій країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Stegniy O.* Ukraine and the Eastern Partnership: «Lost in Translation»? // *Journal of Communist Studies and Transition Politics.* — 2011. — V. 27, N 1. — P. 50–72.
2. *Куценко О.* Соціальні класи і політична мобілізація (порівняльний аналіз європейських країн крізь призму трьох типів класових розколів) // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* — 2012. — № 3. — С. 3–27.

3. *Ершомічева Г.* Ставлення населення Росії, Білорусі та України до діяльності Євросоюзу в контексті соціальної нерівності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2012. — № 3. — С. 114–138.
4. *Schwarz S.H.* Measuring Changing Value Orientations Across Nations // Measuring Attitudes Cross-Nationally: Lessons from the European Social Survey / Ed. R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald, G. Eva. — London: Sage Publications, 2007. — P. 161–193.
5. *Стегний А.* Україна і Восточне партнёрство: «трудности перевода»? // Восточное партнёрство: проблемы и перспективы. — Минск: ГИУСТ БГУ, 2011. — С. 170–207.
6. *Магун В., Руднев М.* Жизненные ценности населения: сравнение Украины с другими европейскими странами // Украинское общество в европейском пространстве / Под. ред. Е. Головахи, С. Макеева. — К.: Ин-т социологии НАНУ, Харьковский национальный ун-т им. В.Н. Каразина, 2007. — С. 226–273.
7. *Головаха Є.* Інституціональні зміни в Україні: шляхи до кризи і шляхи виходу з неї // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг. Т.1 Аналітичні матеріали. — К.: Ін-т соціології НАНУ, 2011. — С. 36–54.

А.Г. Стегний

Институт социологии Национальной академии наук
Украины
ул. Шелковичная, 12, Киев, 01021, Украина

ТЕНДЕНЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ
В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕ ПО ДАННЫМ
ЕВРОПЕЙСКОГО СОЦИАЛЬНОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ

Участие украинских социологов в Европейском социальном исследовании позволяет провести научно обоснованный анализ социально-политических процессов в нашей стране в контексте европейских социальных изменений, получить целостный социальный

портрет населения Украины в сопоставлении с большей частью населения Европы. Сравнительный анализ эмпирических данных выявил объективные предпосылки для присоединения Украины к ЕС, однако главной её проблемой на пути евроинтеграции остаются низкие, в сравнении с этими странами, показатели удовлетворенности социально-экономическим положением, а также атмосфера неуверенности в достаточной дееспособности и эффективности основных государственных институтов.

Ключевые слова: уровень демократизации, политико-идеологическое позиционирование, оценка социально-экономического положения, ценностные основы массового сознания.

O.G. Stegnii

Institute of Sociology
of National Academy of Sciences of Ukraine
12 Shovkovychna St., Kyiv, 01021, Ukraine

TRENDS OF SOCIAL CHANGES
IN UKRAINE AND EUROPE ACCORDING
TO EUROPEAN SOCIAL SURVEY

Ukrainian sociologists' participation in the European Social Survey provides a science-based analysis of the socio-political processes in the country in the context of European social change, makes it possible to obtain a complete social profile of the population of Ukraine in comparison with most of the population of Europe. Comparative analysis of the empirical data revealed quite objective reasons for Ukraine's accession to the EU, but its main problem in the way of European integration remains low in comparison with these countries parameters of satisfaction with the socio-economic situation, as well as the atmosphere of uncertainty in sufficient capacity and effectiveness of key institutions.

Keywords: level of democratization, political and ideological positioning, assessment of the socio-economic situation, value foundations of the mass consciousness.